

van het eigene, maar ook als bedreigend voor het eigene ervaart. De vreemdeling wordt dan volgens het mechanisme van deze totalitaire smetangst zowel diegene die tot een ander 'eigene' hoort en niets van het onze verstaat, als diegene die via God weet welke mechanismen altijd op het punt staat een bres in de nochtans solide wanden van ons Eigene te slaan, of een onvermoede sluipweg te vinden waardoor hij kan infiltreren en een virus achterlaten dat ons uiteindelijk van onszelf doet vervreemden en ons aantast in het punt van onze grootste intimiteit. De pijnlijke waarheid van het multiculturalisme verschijnt nog daar waar men zich tegen dit multiculturalisme keert en een bodem opeist voor het 'eigen' volk.

Het multiculturalisme snijdt zich dus – ongewild, maar niet toevallig – in zijn eigen vlees: door de Ander in zijn andersheid te erkennen, heeft men hem tegelijk zijn plaats en zijn 'thuisland' toegewezen en kan men hem dus ook met een goed geweten de rug toekeren. Triomfkreet van het transculturalisme, dat zich opmaakt om al die vergissingen te corrigeren. Het transculturalisme stelt zich voor als een pluralisme (1) dat écht in de persoon van de Ander geïnteresseerd is (2) en die belangstelling in een blijvende interactie met de ander wil betuigen (3) en dit omdat het breekt met de romantische verwarring in het multiculturele cultuurconcept (4). Ik bespreek voorlopig opnieuw alleen de eerste drie elementen van deze zelfpresentatie.

Op het eerste gezicht was het dit eigene dat in het multiculturalisme een echte ontmoeting met het vreemde in de weg stond. Maar voor de transculturalist ging het daarbij eigenlijk om een verkeerde opvatting over en een verkeerde localisatie van het eigene. Het echte eigene ligt juist niet in de traditie van mijn cultuur, maar in dat wat die traditie transcendeert en in het vermogen haar te overstijgen. Finkielkraut citeert in dit verband graag het enthousiasme waarmee Goethe in een Chinese roman, die hem toevallig onder ogen kwam, iets vond wat waarlijk de Chinese cultuur oversteeg en waarvan gezegd moet worden dat het 'tot heel de mensheid behoort'.⁹ Wat Goethe in dit boek had ontdekt, was de mogelijkheid een andere beschaving te ontmoeten 'zonder dat deze ontmoeting zich zou beperken tot het (wederzijds) ontdekken van verschillen'. Het is pas in het overstijgen van de eigen cultuur en in een ander behoren (*appartenance*) – namelijk het behoren tot een orde die ons aan onze particulariteit ontrukkt (*arrachement*) – dat men de mogelijkheid kan vinden 'met elkaar te communiceren over betekenissen die kunnen gedacht worden en over waarden die hun ontstaanscontext overstijgen'.

Een dergelijke Verlichting moet letterlijk genomen worden: men transcendeert het particuliere door zich van de overige ballast te ontdoen en het bestaan 'draaglijk licht' te maken. Alle kaders, zegt Procee, kunnen doorbroken worden. Die doorbraak is pas echt pluralistisch omdat zij een wijze van denken veronderstelt 'waarbij men zich niet als eenling, ook niet als groepslid, maar als wereldburger beschouwt en gedraagt'. Alleen vanuit een dergelijke houding die veel

verder reikt dan de multiculturele tolerantie die 'het einde van het communicatieve project' had ingeleid, kunnen er 'in interactie nieuwe gemeenschappelijke kaders ontstaan'. Kaders die heel wat anders zijn dan een *bricolage* waarin men op zich heterocliete elementen amalgameert. De transcultureel ijvert voor een 'dubbelcodering' die bijvoorbeeld niet iets Europees en iets Arabisch naast elkaar zet, maar een vorm oplevert waarin beide zijden zich kunnen herkennen, die dus *anschlussfähig* voor beide zou zijn. In een dergelijke transculturele vorm is iedereen gast en gastheer tegelijk en vindt men elkaar in een convivialiteit waarin niet 'eenheid centraal staat, ook niet diversiteit, maar interactie'.

Weg alle paradoxen van een tolerantie die, als ze wordt uitgeroepen tot universeel beginsel, iedere cultuur binnen haar eigen grenzen isoleert en die, als ze niet als universeel principe wordt aanvaard, leidt tot een wederzijdse inmenging en dus een verlies van eigenheid. Want de eigenheid is voor de transculturalist niet iets wat men heeft, maar iets wat men nog moet verwerven. En de beste manier om die eigenheid te verwerven is door te ontsnappen aan de zuigkracht van hetgeen de multiculturalist voor eigenheid wil laten doorgaan. Het centrale probleem van het transcultureel pluralisme is dus niet de tolerantie maar de vraag 'hoe heterogene interacties kunnen bevorderd worden' – *mijn cursivering*). In plaats van een teveel aan relativistische barmhartigheid dient men hier de juiste maat te vinden en dat is die van een respect dat niet alle verschillen verabsoluteert, noch alle verschillen reduceert, maar het *persoon-zijn* van de ander respecteert. Dit betekent niet dat men al zijn handelingen en uitingen accepteert, maar wel dat men 'de mensheid in hem' eerbiedigt.

Het transculturalisme belooft ons de hemel op aarde, maar men moet altijd voorzichtig zijn met dergelijke beloftes want het zou wel eens kunnen dat de aarde niet genoeg op de hemel lijkt om een onderscheid te maken tussen de ander in zijn concrete chthonische verworteling en de mensheid in de ander die hem wellicht na zijn dood zal vergezellen. Wat is er licht en wat is er zwaar in de ander? Neem de getuige van Jehovah die bijvoorbeeld als vader beslist zijn kind niet te laten verzorgen en de pluralist voor een probleem stelt 'zonder een rechtstreeks antwoord. Wel beschikt hij [de pluralist] over een uitgangspunt om een poging tot een oplossing te doen – *heterogene interactie* [...]. Bij voorbeeld het betrekken van andere belanghebbenden in het *overleg* (Procee vermeldt het kind, de moeder, etc...)[...]. Mogelijk zijn daaruit nieuwe *criteria* en *behandelingsmogelijkheden* af te leiden. Een dergelijke poging behelst echter geen *garantie* voor een succesvolle afloop' (– *mijn cursivering*). Wat betekent het wanneer er zich geen 'succesvolle afloop' voordoet? Wat wil dat zeggen voor de pluralist? Dat hij misschien toch het multiculturele relativisme zal moeten omarmen?

Ik denk het niet. Maar ik geloof wel dat hij moet ophouden 'pluralist' te zijn en wat meer oog zal moeten hebben voor een heterogeniteit waarop de zo alom geprezen interactie geweld pleegt